

GRAĐANSKI

Sjećanjem do katarze

Piše: Daliborka Uljarević

Suočavanje sa prošlošću je težak, dugotrajan, neizvjestan ali neophodan proces. Kako na ličnom, tako i na društvenom planu. Za to je potrebno mnogo hrabrosti, odlučnosti i strpljenja. A toga nam nerijetko nedostaje i u ličnom životu, što se neminovno preslikava i na širu ravan.

Kako i koliko pamtimo? Što učimo iz toga i da li išta zapravo naučimo? Da li smo u stanju objektivno sagledati svoju prošlost, sadašnjost i sebe u tim kontekstima? Ili smo skloniji hipermeziji, odnosno pamćenju određenih događaja, informacija, osjećanja koja su na bilo koji način snažno obojena a zaboravljanju drugih?

Suočavanje sa prošlošću je težak, dugotrajan, neizvjestan ali neophodan proces. Kako na ličnom, tako i na društvenom planu. Za to je potrebno mnogo hrabrosti, odlučnosti i strpljenja. A toga nam nerijetko nedostaje i u ličnom životu, što se neminovno preslikava i na širu ravan.

Pristupi su različiti. Tokom i neposredno poslije pada nacističkog režima, oko 200 000 Njemaca koji su bili na različite načine vezani za njegovo funkcionisanje, počev od **Heinricha Mullera**, šefa Gestapoa, kao i njegovih kolega koji su bili ideolozi ili direktni egzekutori, do raznih poslovnih ljudi, onih iz akademskog svijeta, medija, itd. se ubilo. Drugi su bez imalo griže savjesti nastavili da žive uobičajenim životom, poput **Hitlerovog** sekretara i sekretara partije **Gerharda Kloppera**, koji se u poslijeratnom periodu bavio advokaturom. Trećima se sudilo, poput **Adolfa Eicmanna**, glavnog stratega organizacije holokausta, nakon što je pronađen pod lažnim imenom u Argentini i osuđen je na smrt vješanjem. Ove ljude spaja i činjenica da su bili zajedno, na Wannsee konferenciji koja je održana 20. januara 1942. u Berlinu i okupila 15 najviših funkcionera tog režima. Ta konferencija na najbolji način demonstrira "banalnost zla" o kojoj je i **Hanna Arendt** pisala, jer je bila oslobođena bilo kakvih nedoumica, lomova ili uzbuđenja filmske verzije ovog događaja u režiji **Kenneth Branagh**. Naime, u 85 minuta trajanja tog skupa, usvojen je plan o tzv. "konačnom rješenju jevrejskog pitanja". Predstavio ga je **Rainhard Heydrich**, a dokument je praktično bio uputstvo o holokaustu 11 000 000 Jevreja. Papir od 15 strana, sa oznakom najviše tajnosti, napravljen je u samo 30 kopija. Svaki duplikat je obilježen kako bi se u slučaju daljeg umnožavanja znalo od koga je potekao. Priprema i tok sastanka su tekli besprekorno, kao i izvršenje mnogih dijelova tog monstruznog protokola od strane već tada uigrane mašinerije.

Razmatrajući primjer nacističke Njemačke, **Karl Jaspers** daje tipologiju moguće krivice ili odgovornosti građana za postupke tog režima koje dijeli na: krivičnu odgovornost, političku krivicu, moralnu krivicu i metafizičku krivicu. Jaspers ulazi u izazovno polje stepenovanja krivice svojih sunarodnika, kao i saučesništvo u krivici spoljnih faktora (onih koji su, iz različitih razloga, ignorisali jačanje nacizma), ali ni jednog trenutka ne dozvoljava da se konkretni ljudi zaborave i izbjegnu pravdi. Za svakog se može utvrditi odgovarajući tip odgovornosti ili krivice, iako je to svakako jasnije kod krivične, a kako dalje idemo sve osjetljivije.

Pored ovih odgovornosti, Jaspers otvara jednu koja može biti značajna i u crnogorskom kontekstu. To je građanska odgovornost, a dio te građanske odgovornosti je i suočavanje sa svojom prošlošću, odbacivanje onog sistemski imputiranog, a lažnog centralnog narativa o neučešću Crne Gore u ratnim

dogadjajima i jednakoj (ne)krivici svih. Isto tako je važno da prestanemo sebe prihvatati kao žrtve, u bilo kojem pogledu, jer nam to ograničava mogućnosti u suočavanju sa budućnošću.

Njemačko društvo ima uspostavljenu kulturu pamćenja i komemoracije zločina koji su se desili na njihovoj teritoriji ili u njihovo ime. Ti zločini jesu, neuporedivo strašniji i većih razmjera, nego oni koji su se desili na našoj teritoriji ili u naše ime. Tim prije je bio veći izazov da se nađe balans u čuvanju sjećanja na zlo koje je napravljeno, a koje će biti i opomena da se nešto slično ikad ponovi. Dio naše trenutne građanske odgovornosti je i u uspostavljanju te kulture sjećanja koja daje mapu puta našoj daljoj društvenoj katarzi, kao preduslovu dostizanja toliko često i rado pominjanih evropskih vrijednosti i standarda.

Naravno, sve ovo nikoga ne abolira od krivice, radi se o komplementarnim procesima. Memorijalizacija zločina, koja je jedan vid zadovoljenja pravde prema žrtvama, snažno podupire napore da se pravdi privedu odgovorni za zločin. Stoga je i dio te iste naše građanske odgovornosti da obilježimo mjesto sa kojeg su autobusi deportovanih izbjeglica iz Bosne i Hercegovine krenuli. Dužnost nam je i da izbjegnemo skrnavljenje sjećanja i osjećanja žrtava dnevno političkim banalnostima koje vodi uspostavljanju novog narativa, kojem je jedina sličnost sa prethodnim, otuđenje od žrtava.

Autorka je izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje (CGO).